

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (ΚΑΙ ΜΕ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ)

Βασικό θέμα: Ο Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404 π.Χ.) ανάμεσα σε Αθηναϊκή και Πελοποννησιακή συμμαχία.

- Ο Θουκυδίδης διηγείται στο έργο του, *Ιστορίαι*, τα γεγονότα του πολέμου της περιόδου 431-411 π.Χ, διότι πεθαίνει και δεν ολοκληρώνει το έργο του.
- Ο Ξενοφώντας διηγείται στο έργο του, *Ελληνικά*, τα γεγονότα του πολέμου της περιόδου 411-404 π.Χ. και συνεχίζει να εξιστορεί τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στον ελλαδικό χώρο μετά το πέρας του πολέμου, μέχρι το 362 π.Χ.

Βασική αιτία του Πελοποννησιακού πολέμου (σύμφωνα με τον Θουκυδίδη) : Ο φόβος που προκαλούσε στους Σπαρτιάτες η συνεχής ανάπτυξη της οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης της Αθήνας.

Β. ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

Λίγα λόγια για τον Θουκυδίδη (πιθ. 455-399 π.Χ.):

- Γεννήθηκε στον δήμο Αλιμοῦντος (στον σημερινό Άλιμο Αττικής) από πλούσια αριστοκρατική οικογένεια.
- Έλαβε λαμπρή μόρφωση, με δασκάλους τον φιλόσοφο Αναξαγόρα και τον ρήτορα Αντιφώντα. Είχε εξοικειωθεί με τη μέθοδο και την έκφραση των μεγάλων σοφιστών (Γοργία και Προδίκου) και με τις κατακτήσεις της νέας ιατρικής των ημερών του.
- Η παιδική και νεανική του ηλικία συμπίπτει με τα λαμπρότερα χρόνια της αθηναϊκής δύναμης (εποχή του Περικλή).
- Το 424 π.Χ. ο Θουκυδίδης ως στρατηγός δεν μπόρεσε να σώσει την Αμφίπολη (αποικία Αθηναίων), που είχε μεγάλη σημασία για την Αθήνα, από την επίθεση των Σπαρτιατών. Τιμωρείται με εξορία και ο ίδιος αφιερώνει όλο του τον χρόνο στην ιστορική του έρευνα και συγκεντρώνει πληροφορίες και από τα δύο στρατόπεδα με πολλές μετακινήσεις στους χώρους των συγκρούσεων.
- Δε γνωρίζουμε αν επέστρεψε στην Αθήνα, αλλά σίγουρα έζησε ως το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου.

1. Γιατί από την αρχή ο Θουκυδίδης έκρινε ότι ο πόλεμος θα ήταν «μέγας και αξιολογώτατος των προγεγενημένων»;

Ο Θουκυδίδης κατενόησε από την αρχή τη σημασία του πολέμου που ξεσπούσε: οι αντίπαλοι βρίσκονταν στο ύψιστο σημείο της ακμής τους οικονομικά και στρατιωτικά και τα ουδέτερα ελληνικά κράτη ήταν αδύνατο να μην εμπλακούν στον πόλεμο (σχ. βιβλίο, σελ 19).

2. Ποιες λογικές μεθόδους χρησιμοποίησε ο Θουκυδίδης για την καταγραφή των ιστορικών γεγονότων;

Εξετάζοντας τις εξελίξεις ακόμη και πριν από τον Τρωικό πόλεμο ως τα Μηδικά, εκεί που οι πηγές του δεν μπορούσαν, με τα δεδομένα της εποχής, να είναι αξιόπιστες, χρησιμοποιεί λογικές μεθόδους και γράφει τις ιστορικές αλλαγές με πορίσματα «εϊκότα» (= εύλογα, σύμφωνα με τη λογική και την πείρα), «σημεῖα» ή «μαρτήρια» (= ενδείξεις και αποδείξεις) και «τεκμήρια» (= συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η έρευνα) (σχ. Βιβλίο, σελ. 19-20).

3. Πού επικεντρώνει ο ιστορικός το ενδιαφέρον του και τι αποφεύγει συνειδητά;

Το ενδιαφέρον του επικεντρώνει στην πολιτική ιστορία και γι' αυτό αποφεύγει συνειδητά ό,τι θεωρεί άσχετο προς την κατανόηση του πολέμου, δηλ. μύθους, χρησμούς, ανέκδοτα, ατομικές προσωπογραφίες, διαδόσεις και φήμες (σχ. Βιβλίο, σελ, 20).

4. Ποια αξιολογική κρίση διατυπώνει ο ιστορικός για την «αθηναϊκή συμμαχία»; Ποιοσχετικό πρόβλημα γι' αυτήν θέτει;

Η «αθηναϊκή συμμαχία» είχε μετατραπεί σε αθηναϊκή ηγεμονία. Τα συμμαχικά κράτη του Αιγαίου, της Μακεδονίας, της Θράκης τυπικά μόνο ήταν ανεξάρτητα. Αυτή η ηγεμονική δύναμη της Αθήνας μπορούσε να ενισχυθεί, να περιοριστεί, να τροποποιηθεί ή να καταρρεύσει (σχ. Βιβλίο, σελ. 20);

5. Με ποια πολιτική θα μπορούσε η Αθήνα να διατηρήσει τη δύναμή της και να κερδίσει τον πόλεμο (σύμφωνα με την έκθεση των εξελίξεων από τον Θουκυδίδη);

Ο Θουκυδίδης πίστευε στη μεγάλη αξία του Περικλή και στην ορθότητα των βασικών αρχών του πολεμικού του σχεδιασμού: άμυνα στην ξηρά, επίθεση στη θάλασσα, σύνεση και αυτοπεποίθηση (σχ. Βιβλίο, σελ 18). Η Αθήνα θα μπορούσε να κερδίσει

τον πόλεμο με συνετή στρατηγική και αυτοκυριαρχία των πολιτικών και των πολιτών της (σχ. Βιβλίο, σελ. 20).

6. Ο Θουκυδίδης καταγράφει πλήθος «εγκλημάτων πολέμου». Ποια θεωρεί ότι είναι η βαθύτερη αιτία τους και σε ποια αξία θα πρέπει να στηρίζεται μόνο ο άνθρωπος;

Η βαθύτερη αιτία των εγκλημάτων πολέμου, σύμφωνα με τον ιστορικό, είναι η κακή φύση του ανθρώπου. Οι άνθρωποι όταν βρεθούν σε αδιέξοδα και πιεστικές συγκυρίες εξαγριώνονται, αφού ο πόλεμος είναι βίαιος δάσκαλος. Παραλογίζονται και προβαίνουν σε ωμότητες και κτηνωδίες, γίνονται πλεονέκτες και ικανοποιούν προσωπικές / αρρωστημένες φιλοδοξίες, ενώ λείπει η σύνεση και η μετριοπάθεια, το ανώτερο ήθος και η ανθρωπιά (σχ. Βιβλίο, σελ 20, 21, 22). Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η **λογική** αποτελεί τη μόνη αξία, στην οποία μπορεί να στηριχτεί ο άνθρωπος. Οι θεοί δεν επεμβαίνουν στις ιστορικές εξελίξεις (όπως πίστευε ο Ηρόδοτος και άλλοι) και η τύχη δεν είναι υπερφυσική δύναμη αλλά συγκυρίες, εξελίξεις που δεν μπορεί να προβλέψει ο άνθρωπος.

7. Ποιος ενσαρκώνει το πρότυπο του ηγέτη, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη;

Το πρότυπο του ηγέτη το ενσαρκώνει ο Περικλής με την πολιτική του οξυδέρκεια, την ευρύτερη αποδοχή από τον λαό της πόλης του, την ανωτερότητά του ως προς το χρήμα και το πολιτικό του θάρρος να λέει την αλήθεια στον λαό, ακόμη κι αν προκαλούσε την οργή του (σχ. Βιβλίο, σελ. 21-22).

8. Ποιες αξίες πρέπει να έχει ένας υπεύθυνος πολίτης;

- λογική και σύνεση
- ενδιαφέρον για το συμφέρον της πόλης
- μετριοπάθεια και ανώτερο ήθος
- ανθρωπιά και φιλότιμο (σχ. Βιβλίο, σελ. 22)

9. Ποιους παράγοντες θεωρεί ο Θουκυδίδης ολέθριους για τους ανθρώπους αλλά και γιατί «πόλεις-κράτη»;

- την κατάχρηση της εξουσίας και της δύναμης (σελ. 20)
- τον παραλογισμό, την πλεονεξία και την άμετρη φιλοδοξία (σελ. 21)
- τον κακό ηγέτη και τον ανεύθυνο πολίτη (σελ. 21-22)

10. Ποιο είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα της σκέψης και της μεθόδου του Θουκυδίδη;

Χαρακτηριστικό γνώρισμά του είναι η **τάση για γενίκευση**. Ανάγεται από το συγκεκριμένο γεγονός στο γενικό και πανανθρώπινο και θεμελιώνει την κρίση των πολιτικών στις δημηγορίες και τις δικές του προσωπικές παρατηρήσεις σε γενικές αρχές. Έτσι, τα «γνωμικά» και τα «αποφθέγματα» στο έργο του δεν έχουν χαρακτήρα διδακτισμού αλλά είναι το αποτέλεσμα της έρευνας και του συλλογισμού του Θουκυδίδη, που έχει αξιοποιήσει τη γνώση των αρχών και της μεθόδου της ιατρικής, των σοφιστών και της τραγωδίας (σχ. Βιβλίο, σελ. 22).

11. Με ποια μέσα ο Θουκυδίδης αναζήτησε την αλήθεια των ιστορικών γεγονότων;

Ο ιστορικός είχε πλήρη επίγνωση των δυσκολιών που αναλάμβανε και αγωνιούσε για την ανεύρεση της αλήθειας: η αυτοψία, η επίσκεψη των πεδίων των μαχών, η συλλογή και αξιολόγηση των πληροφοριών, η μελέτη επίσημων κειμένων και κρατικών αρχείων. Για τα παλαιότερα γεγονότα δυσκολευόταν να μάθει την αλήθεια, καθώς οι άνθρωποι δέχονται αβασάνιστα ό,τι λέει ο ένας και ο άλλος. Για τα γεγονότα του Πελ/κού πολέμου δεν καταδέχτηκε να περιλάβει στο έργο του πληροφορίες από τον πρώτο τυχόντα, αλλά κράτησε μόνο στοιχεία για όσα γεγονότα είχε προσωπική γνώση (σχ. Βιβλίο, σελ. 24).

12. Τι γνωρίζεις για τις δημηγορίες του Θουκυδίδη;

Οι δημηγορίες στο έργο του αποδίδουν τα κίνητρα, τους σχεδιασμούς, τους στόχους των ομιλητών και επίσης την προσωπικότητά τους, τις ιδέες τους, το ήθος τους. Αποτελούν σημαντικό στοιχείο στην επιστημονική ανάλυση των ιστορικών γεγονότων και μάλιστα καθώς βρίσκονται σε αντιστοιχία με τα μεγάλα γεγονότα του πολέμου αλλά και μεταξύ τους (με το σχήμα «θέση»-«αντίθεση»), με το οποίο κάθε ζήτημα εξετάζεται και από την αντίθετη άποψη (σχ. Βιβλίο, σελ. 24)

13. Τι γνωρίζεις για την προσπάθεια του ιστορικού να χρονολογήσει με ακρίβεια τα γεγονότα;

Στην προσπάθειά του για χρονολογική ακρίβεια στην έκθεση των γεγονότων οι δυσκολίες ήταν μεγάλες. Οι ελληνικές πόλεις-κράτη δεν είχαν ενιαίο χρονολογικό σύστημα, ούτε είχαν κοινές ονομασίες για τους μήνες του σεληνιακού έτους. Ακολουθώντας τον τρόπο χρονολογικής έκθεσης που χρησιμοποίησε ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος εξιστορεί τα γεγονότα κατά χρονολογική σειρά, διαιρώντας το έτος σε θέρος (8 μήνες στρατιωτικών επιχειρήσεων) και χειμώνα (4 μήνες που το κύριο σώμα των αντιπάλων στρατευμάτων αποσύρεται στις βάσεις του) (σχ. Βιβλίο, σελ. 25).

14. Πότε συνέθεσε ο Θουκυδίδης το έργο του;

Οι ελάχιστες «εσωτερικές μαρτυρίες» στο έργο και οι υφολογικές παρατηρήσεις των μελετητών δεν αρκούν για να οδηγήσουν σε ακλόνητα συμπεράσματα για το πότε συνέθεσε ο Θουκυδίδης το έργο του. Η δήλωσή του ότι άρχισε να γράφει αμέσως μόλις ξέσπασε ο πόλεμος δεν ξεκαθαρίζει αν άρχισε να δίνει στο κείμενό του οριστική μορφή ή αν άρχισε να συγκεντρώνει το υλικό του και να κρατάει σημειώσεις. Μολονότι η εξιστόρηση των γεγονότων διακόπτεται στο 411 π.Χ. είναι βέβαιο ότι ορισμένα τμήματα έχουν γραφτεί μετά το 404 π.Χ. (σχ. Βιβλίο, σελ. 26).

15. Σε ποια γλώσσα έγραψε ο Θουκυδίδης το έργο του; Να αναφέρεις χαρακτηριστικές γλωσσικές ιδιομορφίες του.

Η γλώσσα του Θουκυδίδη είναι η λεγόμενη «αρχαία αττική» του 5^{ου} αι. Χαρακτηριστικές γλωσσικές ιδιομορφίες: η χρήση του τύπου της πρόθεσης *ἐς* αντί *εἰς* (ἐς την Κέρκυραν), *ζύν* αντί *σύν* (ξυνέγραψε) και το αρχαιότερο σύμπλεγμα *σσ* αντί *ττ* (ήσσωντο). Ακόμη, χρησιμοποιεί αρχαιότερους τύπους λέξεων (αἰεῖ/ αἰεί), το ουδέτερο πληθυντικού αντί για επίρρημα (ἐναντία=ἐναντίον), το ουδέτερο του επιθέτου αντί αφηρημένου ουσιαστικού (τὸ εὖδαιμον= ἡ εὖδαιμονία) και ρήματα σύνθετα με δύο ή και τρεις προθέσεις (ἀνταναγόμενοι). Επιπλέον, παρατηρεί κανείς πολλές αιτιολογικές προτάσεις και προσδιορισμούς, πάρισα και ομοιοτέλευτα, συνεχή χρήση αντιθέσεων, αφθονία ετερόπτωτων προσδιορισμών, περίπλοκη σύνταξη, μακροπερίοδο λόγο και εντυπωσιακά ρητορικά σχήματα (σχ. Βιβλίο, σελ. 26).

Γ. ΞΕΝΟΦΩΝΤΑΣ

Λίγα λόγια για τον Ξενοφώντα (μεταξύ 431 και 429 π.Χ.- μετά το 355 π.Χ.)

- Γεννήθηκε στον δήμο Ερχιάς της Αττικής, ο πατέρας του (Γρύλλος) ήταν εύπορος κτηματίας, πήρε καλή μόρφωση και υπηρέτησε στο σώμα των ιππέων.
- Έζησε τις περιπέτειες της Αθήνας στα παραγμένα χρόνια του Πελοποννησιακού πολέμου ως την ήττα του 404 π.Χ., την άνοδο των τριάκοντα τυράννων στην εξουσία και την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 403 π.Χ.
- Συμμετείχε στην εκστρατεία του Κύρου (για την εκθρόνιση του αδερφού του), μετά τον θάνατο του οποίου ανέλαβε ηγετικές πρωτοβουλίες για την επιστροφή των μισθοφόρων στην Ελλάδα.
- Γνώρισε τον Αγησίλαο, εντυπωσιάστηκε από την προσωπικότητά του, τον ακολούθησε μαζί με τον σπαρτιατικό στρατό στη μάχη της Κορωνείας, εναντίον του ευρύτερου αντισπαρτιατικού συνασπισμού και τον ακολούθησε στους Δελφούς για τους επινίκιους πανηγυρισμούς.
- Η εξορία του από την Αθήνα ήταν δικαιολογημένη.
- Οι Σπαρτιάτες του προσέφεραν προξενία (= άδεια διαμονής στη Σπάρτη) και του παραχώρησαν ένα κτήμα στον Σκιλλούντα (κοντά στην Ολυμπία), όπου έζησε είκοσι χρόνια με τη γυναίκα του και τους δύο γιους του και ασχολήθηκε με τη συγγραφή πολλών έργων του.
- Ο Ξενοφώντας επιστρέφει στην Αθήνα (άγνωστο το πότε) όταν Αθήνα και Σπάρτη καλούνται να αντιμετωπίσουν έναν κοινό εχθρό, τους Θηβαίους και στέλνει τους δύο γιους του να υπηρετήσουν στον αθηναϊκό στρατό.

1. Ποιες προσωπικότητες ήταν τα πρότυπα του Ξενοφώντα και ποια προσόντα τους θαύμαζε;

Δύο ιστορικές μορφές άσκησαν βαθύτατη επίδραση στην προσωπικότητα και στις ιδέες του Ξενοφώντα. Ο Σωκράτης για το πρότυπο ζωής που πρόβαλε και ο Αγησίλαος με τα ηγετικά προσόντα και την απλότητα της συμπεριφοράς του (σχ. Βιβλίο, σελ 30).

2. Τι γνωρίζετε για τη συγγραφική του παραγωγή;

Δεν είναι εύκολη ούτε η ειδολογική ούτε η χρονολογική κατάταξη των έργων του. Η χρονολόγηση των έργων του στηρίζεται σε «εσωτερικές μαρτυρίες» (= αναφορές σε πρόσωπα και γεγονότα που μπορούν να χρονολογηθούν από άλλες πηγές) και στην προσεκτική μελέτη του ύφους του. Θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι η συγγραφική του παραγωγή άρχισε όταν εγκαταστάθηκε στον Σκιλλούντα και εντάθηκε τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Πιθανότατα προηγήθηκαν τα λεγόμενα **ιστορικά** έργα του

(Κύρου Ανάβασις, Έλληνικά, Άγησίλαος, Λακεδαιμονίων Πολιτεία, Κύρου Παιδεία), ακολούθησαν τα **σωκρατικά** (Άπολογία Σωκράτους, Άπομνημονεύματα Σωκράτους, Συμπόσιον, Οίκονομικός) και τελευταία γράφτηκαν τα **διδασκτικά** (Περὶ ἵππικῆς, Ἱππαρχικός, Τέρων, Πόροι ἢ Περὶ Προσόδων) (σχ. Βιβλίο, σελ. 30-31).

3. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά στοιχεία της συγγραφικῆς ικανότητας του Ξενοφώντα;

- η σαφήνεια και η ακρίβεια στην έκφραση
- η απόλυτη ακρίβεια της περιγραφῆς των χώρων, όπου εξελίχθηκαν τα γεγονότα
- η ζωντάνια της γραφῆς που θυμίζει «ικανό ρεπόρτερ»
- η ιδεολογική του συνέπεια και η πίστη του σε αξίες
- η ικανότητά του να ζωντανεύει με δραματική ένταση μεμονωμένες εντυπωσιακές σκηνές, των οποίων η περιγραφή φτάνει σε κορυφαία επιτεύγματα
- η απλότητα του ύφους του και η καθαρότητα των νοημάτων
- η ποικιλία των θεμάτων και των ενδιαφερόντων
- το απλοποιημένο αττικό ιδίωμα στο λεξιλόγιο, στο τυπικό και στη σύνταξη (σχ. Βιβλίο, σελ. 30-32)

4. Ποιες αξίες κυριαρχούν στη σκέψη του και στις κρίσεις του για τα ιστορικά γεγονότα;

- το ευγενές ήθος και η ανθρωπιά
- η εντιμότητα και η ειλικρίνεια
- η πίστη και ο σεβασμός στο θείο
- οι θεοί ως εγγυητές της ηθικής τάξης
- η τήρηση των λόγων και των όρκων
- η αναγκαιότητα της πειθαρχίας
- η αρετή της ανάληψης της πρωτοβουλίας
- το πρότυπο του ιδανικού ηγέτη (σχ. Βιβλίο, σελ. 32-33)

5. Πώς χαρακτήριζαν οι μελετητές τον Ξενοφώντα;

Οι χαρακτηρισμοί «**άττική μέλισσα**» και «**άττική μοῦσα**» δείχνουν τον θαυμασμό των μελετητών του για τη γλώσσα του αλλά δεν είναι απολύτως θεμελιωμένοι (σχ. Βιβλίο, σελ. 33).